

ОСВІТНІ ЧИННИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

ПАСЕКА С. Р.

кандидат економічних наук

Черкаси

Формування ринкових умов господарювання в Україні на фоні загострення міжнародної конкуренції та фінансово-економічної кризи об'єктивно вимагають кардинально змінити підходи до освітньо-професійних чинників економічного зростання вітчизняної економіки. Економічна думка свідчить, що пріоритетним чинником інноваційного розвитку кожного регіону є, передусім, підвищення освітнього потенціалу працюючих у даному регіоні людей. Соціально-трудова потенція із певним запасом здоров'я, знань, соціального і трудового досвіду, компетенцій, навичок, характерними моральними, трудовими цінностями, соціальними зв'язками, традиціями, ментальністю, культурою праці, особливостями спілкування та громадського розвитку має постійно розвиватись, збагачуватись сучасними освітньо-професійними характеристиками.

Дослідження у цьому напрямі проводили Є. Денісон, М. Кондратьєв, Й. Шумпетер, Дж. фон Нейман, Р. Харрод, які емпірично довели вплив фактора прогресу знань на

економічне зростання. Огляд вітчизняних наукових джерел свідчить, що упродовж останніх років провідні українські науковці, зокрема О. Грішнова, Т. Заєць, А. Колот, Е. Лібанова, Л. Лісогор, В. Новіков, О. Новікова, В. Онікієнко, І. Петрова, С. Пирожков, У. Садова, А. Семів, М. Семикіна, А. Чухно, Л. Шаульська [3; 5] з тривогою відмічають кризову ситуацію у стані соціально-трудова потенція України, через його недовикористання, диспропорції та розбалансованість розвитку у переважній більшості регіонів. Разом з тим, висновки вчених у публікаціях зводяться до думки, що побудова економіки знань потребує усвідомлення того, що пошук невикористаних можливостей економічного зростання можливий через інноваційний розвиток соціально-трудова потенція регіонів України, через усвідомлення потреби знаннеорієнтованого розвитку населення, засвоєння інноваційної культури.

Метою статті є визначення можливостей зміни параметрів освітньої компоненти як основного чинника інноваційного розвитку соціально-трудова потенція, а також окреслення головних проблем, що зумовлюють диспропорції між рівнем освіти працівників та їх конкурентоспроможністю на ринку праці в Україні.

Сучасний ринок праці в Україні потребує робочої сили, яка володіє прогресивними знаннями та техноло-

гіями й здатна до постійного самонавчання та вдосконалення. Це зумовлено, у першу чергу, високою швидкістю старіння знань і навичок та необхідністю їх постійного оновлення. Таким чином, освітня компонента соціально-трудового потенціалу є найбільш активною складовою інноваційних зрушень в економіці.

Якщо дотепер знання були важливою, то нині вони стали основною, життєво необхідною, умовою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку. Таке твердження узгоджується з висновками все більшого числа науковців, експертів. Так, експерти Світового банку стверджують, що «здатність суспільства створювати, відбирати, адаптувати, перетворювати в джерело прибутковості і використовувати знання має вирішальне значення для економічного зростання і підвищення життєвого рівня населення. Знання перетворюються у найбільш важливий чинник економічного розвитку» [6].

Як зазначає А. М. Колот, економіка знань – це економіка, основою якої є високопродуктивні, конкурентоспроможні робочі місця, на яких працюють висококваліфіковані, інноваційно орієнтовані працівники; у ній впроваджуються інформаційні, комунікаційні та інші сучасні прогресивні технології і виготовляється високотехнологічна, наукомістка та конкурентоспроможна продукція. Вища освіта має забезпечити конкурентні переваги, які можна сформувати і розвивати за наявності нової економіки, що орієнтована на знання, на інтелект нації. Для розбудови такої економіки і забезпечення її сталого розвитку необхідні фахівці нової формації, які володіють потужним інтелектуальним потенціалом, знаннями, навичками, компетенціями, які в сукупності складають основу людського капіталу, що формується значною мірою саме в сфері освіти. Нова економіка потребує, щоб людина стала носієм цілого ряду нових компетенцій та якостей, які ще донедавна були другорядними (уміння працювати в команді, у сучасному інформаційному середовищі; уміння вчитися; готовність до змін та нововведень тощо) і які не можна сформувати поза вищою освітою [3].

Саме освіта є визначальним інноваційним чинником формування і підвищення конкурентоспроможності робочої сили і включає не лише рівень освіти, а й освітній потенціал та освітню компетентність, результатом сформованості якої є готовність до інноваційної діяльності, сприйняття змін, розвинений індивідуальний стиль діяльності та досконалий рівень розвитку культури. У порівнянні з іншими результатами освіти компетентність – це інтегрований результат освіти, який на відміну від навичок є усвідомленим, на відміну від уміння є здатним до перенесення та на відміну від знання існує у формі діяльності, а не інформації про неї [2].

Виклики глобального світу зумовлюють взаємозалежності: глобалізація – конкурентні переваги – економіка знань – людський капітал. Хоча такий важливий соціальний інститут, яким є вища освіта, збільшує обсяги, складність необхідних для сучасного виробництва наукових знань так, що вони перевищують критичний для психофізіологічного сприйняття рівень. При цьому слід враховувати, що обсяги інформації, якою володіє

цивілізація, подвоюються кожні п'ять років, а у створенні більшості товарів провідна роль належить освітній, інтелектуальній компоненті. При цьому сама праця викладача вже має високу насиченість знаннями, інформацією, творчістю і підпадає під визначення «інноваційна праця». Швидкість, динамізм розвитку економіки нині є такими, коли знання катастрофічно застарівають, а проміжок часу, за якого фахівець своєю роботою може виправдати витрачені на освіту кошти, різко зменшується. [3]. Людський капітал вищого навчального закладу є ресурсом, що акумулює знання, уміння, навички, творчі та інтелектуальні здібності, досвід, мотиваційні настанови, потенціал мобільності, командної роботи, орієнтації персоналу і, передусім, професорсько-викладацького складу па високі кінцеві результати. Він здатен «працювати» на підвищення якості освітніх послуг і формувати конкурентні переваги завдяки високій якості навчально-методичних, інформаційно-інтелектуальних ресурсів.

Однак, на жаль, значна частина молоді з вищою освітою не затребувана на ринку праці, поповнює лави безробітних. За даними Держкомстату України, у 2010 р. було зафіксовано найменшу за десять останніх років чисельність населення у віці 15 – 24 років – 6541,1 тис. осіб, що на 394,1 тис. осіб менше, ніж у 1990 р. і на 937,5 тис. (або майже 13%) менше, ніж у 2004 р. Разом з тим рівень безробіття молоді у віці 15 – 24 роки становив 17,4%, що на 1,7 процентних пункти більше, ніж у 2004 р. Моніторинг показав, що за 10 останніх років серед економічно активного населення віком від 15 до 70 років на 31,5% (майже на третину) збільшилася частка тих, хто має повну вищу освіту, що є свідченням суттєвих зрушень щодо можливостей доступу населення до вищої освіти, з точки зору можливостей отримання диплому, безвідносно до якості здобутої освіти [1].

Структуру економічно активного населення України за показником рівня вищої освіти представлено в *табл. 1*.

Розглянувши показник рівня освіти зайнятого та безробітного населення, можна зазначити, що рівень освіти економічно активного населення України у віці 15 – 70 років є досить високим: 25,8% (кожен четвертий) цієї категорії населення має повну вищу освіту (майже кожен четвертий), 20,5% – неповну вищу освіту (майже кожен п'ятий). Близьким до цього за рівнем освіти є розподіл, який стосується як зайнятих, так і безробітних. Щодо поселень (міських, сільських), то випереджаюче місце належить мешканцям міст, де майже на 22% більше економічно активного населення з повною вищою освітою, на 10% – з неповною вищою освітою. У міських поселеннях концентрується більша частина економічно активного населення з вищою освітою – повною та неповною.

Підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня населення, інноваційної активності працівників, з одного боку, відкриває нові можливості для піднесення конкурентоспроможності виробництва товарів та послуг, що дозволило б вивести країну в коло конкурентоздатних держав світу та забезпечило б суспільству добробут, якого воно заслуговує, але, з іншого боку, незатребуваність молоді на ринку праці та високий рівень мо-

лодіжного безробіття призводить до вкрай негативних наслідків, серед яких: суттєве скорочення потенційного ВВП країни; поглиблення бідності та соціальної нестабільності в суспільстві; звуження податкової бази формування бюджету; зростання державних видатків на виплату допомоги по безробіттю; погіршення матеріального становища безробітних; зростання захворюваності, збільшення показників злочинності та суїцидів; загострення соціальної напруженості в суспільстві; асоціалізація безробітних та ін.

рішення про здобуття вищої освіти або ж подальший її розвиток. Крім того, в умовах інноваційних змін отримані в навчальних закладах знання не можуть гарантувати високий рівень конкурентоспроможності робочої сили протягом усієї трудової діяльності. Лише за умови узгодженого і гармонійного розвитку в Україні системи освіти та ринку праці можна забезпечити високий рівень конкурентоспроможності робочої сили та економічного розвитку країни.

Таблиця 1

Структура зайнятості населення України за показником рівня вищої освіти у 2010 році [4,60-62].

Показник	Усього	Зайняті		Безробітні		Міські поселення		Сільська місцевість	
	тис. осіб	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Усе населення	22051,6	20266,0	91,9	1785,6	8,1	15083,9	68,4	6967,7	31,6
Мають повну вищу освіту	5693	5303,1	93,2	389,9	6,8	4959,7	87,1	733,3	12,9
Мають базову вищу освіту	231,4	197,5	85,4	33,9	14,6	151,3	65,4	80,1	34,6
Мають неповну вищу освіту	4528,1	4190,9	92,6	337,2	7,4	3495,8	77,2	1032,3	22,8
Усе населення	100,0	100,0		100,0		100,0		100,0	
Мають повну вищу освіту	25,8	26,2		21,8		32,9		10,5	
Мають базову вищу освіту	1,0	1,0		1,9		1,0		1,1	
Мають неповну вищу освіту	20,5	20,7		18,9		23,2		14,8	

Використано дані: Економічна активність населення України, 2010.

І хоча вища освіта є основою формування конкурентоспроможності робочої сили та інноваційного потенціалу, варто констатувати той факт, що в сучасних умовах розвитку ринку праці освітній рівень не завжди забезпечує можливості працевлаштування тим, хто її здобував. Освіта не гарантує отримання роботи за фахом з перспективами кар'єрного зростання, що, у свою чергу, обмежує соціальну мобільність і не гарантує відповідного соціального статусу.

Українські організації не отримують кваліфікованої робочої сили, а випускники не в змозі реалізувати набуті знання, уміння та навички. Такий стан речей на ринку праці України зумовлює те, що наше суспільство зазнає втрат найбільш освіченої молоді, яка в пошуках кращих умов працевлаштування мігрує за кордон. У поєднанні з істотним зростанням загальних показників освіти, зокрема невідповідним збільшенням чисельності випускників вищих навчальних закладів упродовж 2000 – 2010-х років, зростає міграція за кордон 25 – 34-річних осіб з вищою освітою [1].

Така ситуація є логічним наслідком, зумовленим диспропорціями розвитку ринку праці та ринку освітніх послуг в Україні, коли не лише кількісні, а й якісні параметри пропозиції робочої сили не відповідають попиту на неї. Сьогодні ринок праці перенасичений деякими спеціальностями, а ВНЗ продовжують здійснювати їх підготовку, готуючи таким чином потенційних безробітних. З підвищенням рівня освіти зростають вимоги індивіда до умов праці та її оплати. Між рівнем доходів населення країни та його освітнім розвитком існує також зворотній зв'язок, який проявляється у прийнятті

ВИСНОВКИ

Під інноваційним розвитком соціально-трудового потенціалу ми розуміємо безперервний процес гармонізації компонентної структури соціально-трудового потенціалу. На сучасному етапі інноваційна праця і потужний інтелектуальний капітал стають передумовою економічного розвитку, для якого головною цінністю буде освічена, культурна, фізично здорова, інтелектуально насичена, творча людина, яка здатна створювати, сприймати і використовувати нові знання. Інноваційний розвиток соціально-трудового потенціалу слід розглядати в одній площині із вагомими чинниками сприяння модернізації економіки та суспільства, де освіта є найбільш впливовим чинником. Разом з тим можемо стверджувати, що інноваційна праця у вищій школі – це трудова діяльність, для якої характерною є висока частка знанневої, інтелектуальної, творчої компоненти і яка здатна задовольнити суспільні потреби в якісних освітніх послугах з найбільшим корисним ефектом. Знецінення ролі освіти, високої кваліфікації є неприпустимим, оскільки саме від них залежить формування як загального людського капіталу, так і професійної його частини (професійних знань і умінь, які працівники здобувають у процесі своєї професійної діяльності безпосередньо на робочих місцях). Відповідно має бути дорогою висококваліфікована робоча сила, має бути високооплачуваною праця найбільш освічених працівників. Саме з недооцінкою ролі освіти, важливості зв'язку між оплатою праці і освітою ми пов'язуємо погіршення якості соціально-трудового потенціалу суспільства, еміграцію молоді з вищою освітою, знання яких не можуть бути реалізовані у національному ринку праці.

Отже, шлях до прогресивних змін в економіці, як доводить розвиток передових країн світу, лежить у площині поліпшення освітньо-кваліфікаційних характеристик населення через забезпеченні якісного людського розвитку, усвідомлення цінності освіти, інноваційне використання накопиченого освітнього та наукового потенціалу, його гідну оцінку у соціально-трудовій сфері життя. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Ключові освітні компетентності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.ua>

3. Колот А. М. Інноваційно-інтелектуальні чинники розвитку вищої освіти як провідного інституту економіки знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/2.pdf

4. Статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України. – 2011. – 205 с.; С. 60 – 62 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

5. Соціально-трудові відносини: проблеми гармонізації : [колективна монографія] / М. В. Семикіна, З. В. Смутчак, С. Р. Пасека та ін. / За ред. М. В. Семикіної. – Кіровоград : «КОД», 2012. – 300 с.

6. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы / Доклад Всемирного банка // Весь мир. – 2003. – С. 7.